

OLÁH KATALIN
A fehér sejtés látnoka

Tóth Menyhért, a látomásos festő

Képein függetlensége érződik, egyéni, művészeti, társadalmi szempontból egyaránt. Nem akar több lenni önmagánál, nem versenyez senkivel, nem is magamutogató, hanem abból akar magas művészetet alkotni, abból a szegény, természetközeli világból, amiben élt, amiben nevelkedett, és amit ezért teljesen magáénak mondhatott. Ugyanúgy, ugyanazzal a szisztémával alkotott, amivel korábbi nagy mesterek, de a saját életének alapanyagából, a szegényes, de annál sugárzóbb paraszti világból, ahol amennyivel kevesebb a materiális érték, annival több a lélek, a szellem. Nem a mesterként, körmönfontan kiművelt, hanem az ősi, az eredő szellem, a tiszta életerő mozgatta! Ezért lett egyszerre gyermekien és naivan tiszta, ugyanakkor tudatos, professzionális képzőművészeti alkotó.

Úgy vált festővé, ahogy régen egyes társadalmakban sámánokká, látó, gyógyító emberekké a közösségből betegségük, gyenge fizikumuk miatt kiszorulók. A kiválasztottak sokszor egy-egy hosszú betegségben (sámánbetegségnek is nevezték), kapták elhivatottságukat, különleges képességüket, belső világukat. Tóth Menyhértnel kapcsolatban ezt ugyan nem állíthatjuk ilyen konkrétan, mert ő sem, mások sem kötik össze betegségeit képzőművészeti karizmájával, de biztos, hogy érintetlen, hatalmas belső világát ezek a korai, rendkívüli egyéni megpróbáltatásai is érlelték, tették ennyire egyedivé és autonómmá. Két ilyen súlyos betegségen esett át, mielőtt végleg a festészet mellett döntött. Fiatal korában napszámosként dolgozott édesapjával, de nem bírta a nehéz munkát és megbetegedett, minek következtében a gümőkór egyik szemén maradandó sérüléseket okozott. Később a foktői templom festésén dolgozott Lohr Ferenc mellett, amikor is olyan súlyosan megfázott, hogy jobb lábát le kellett vágni, ekkor még csak húszéves volt. Festői ambícióiban meg-

erősítést először 1922-ben Horváth Gézától és Éber Sándor festőművészekről kapott, akiket Kalocsán szobafestőként dolgozva ismert meg.

Szegény, földműves családban született Szeged-Mórahalmon, gyermekkorát Miskén töltötte. 1930–35 között végezte el a Magyar Képzőművészeti Egyetemet, ahol mesterei Vaszary János, Réti István, Kandó László voltak. Az egyetem végeztével visszaköltözött Miskére, ahol szobafestésből és mezőgazdasági munkákból élt, de közben mindvégig alkotott visszavonultságban, magányban. Magányos alkotó tevékenysége ellenére voltak képzőművészeti kapcsolatai, László Gyulával, Borberek Schéner Mihállyal, Kerényi Jenővel, Barcsy Jenővel és Szőnyi Istvánnal is barátságot ápolt.

Fiatalkori önarckép (1924–25)

Tóth Menyhért festményeit sokáig kell nézni, hogy lássuk mi is, amit ő látott, vagy ha azt mind nem is, de lássunk annyit, amennyit megláthatunk. Képeit folyamatosan formálta, alakította, fejlesztette. Egy idő után élénk színű képeit fehérrel festette át, vagy fehérrel kiemelt belőlük részeket, vagy visszafogta a burjánzó, örvénylő látomást. Kritikusok, művészeti írók a fehér festék egyre hangsúlyosabb használatát fehér korszaknak vagy kifehéredésnek nevezik, és sokféleképpen magyarázzák.

Supka Manna így ír erről az általa fehéritési eljárásnak nevezett gesztusról: „Annyi bizonyos az eddigiek alapján is, hogy a fehér szín kezdetben a takarás és kiemelés eszköze volt – Vadvizek, Pingálók –, de megjelent minden tartalmilag jelentős, leíró, elbeszélő jellegű, történet ábrázoló festményén, már az első, hetvenegy éves korában lehetővé vált tengeri útja előtt! – menekülés, menekítés, rejtőzködés, megmenekülés, felülemelkedés szellemi, pszichikai indíttatású képtémáiban is. (...) De szak tudósaink nem is akarták kideríteni, hogy ez a részükről »fakturális újításnak« tartott festéstechnikai »fehéredés« milyen geológiai és kozmikus sejtéseket közvetít az ecsettel a paraszti mindennapokból balladát kerekítve.”

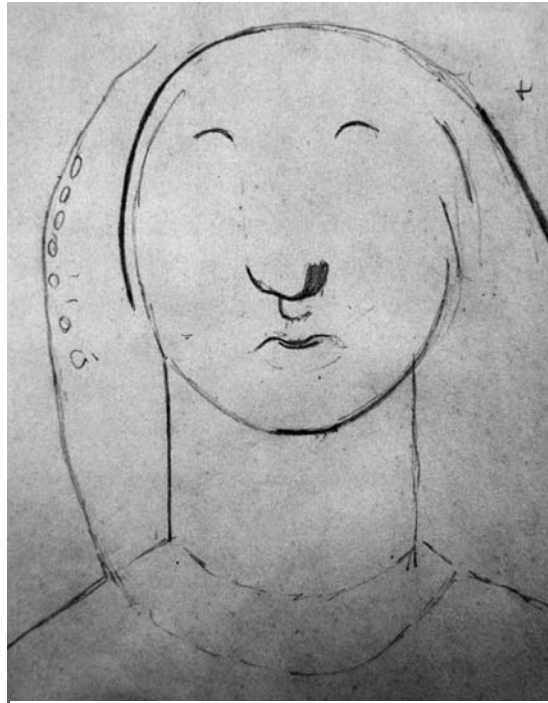
A fehér korszakot a parasztok, a természetközeli emberek „naparcúságának”, kisugárzásának egyre intenzívebb érzékeltetési szándékával is magyarázzák, ahogyan azt Nagy T. Katalin tanulmányában olvashatjuk.

Mindezek igen találóak az eredményt illetően. Azt azonban, hogy honnan eredhetett ez az ötlet, a fehér festék ilyen jellegű használata, Tóth Menyhért életútjából, életrajzából deríthetjük ki. Valószínűsíthető, hogy szobafestői munkájára vezethető vissza, amivel ő sokszor kereste kenyerét! A két létfenntartó tevékenysége, a földművelés és a szobafestés ötvöződik a fehér korszak képein. A burjánzó élet: a növényzet, a víz, az állatok s az ember ábrázolása a felszántott földre emlékeztető, göröngyös ecsetkezeléssel, élénk színekkel, majd mindezt át- vagy aláhúzza, bevonja, elfedi, vagy csak sejteti a fehérrel, mellyel az ember körülveszi magát házaiban, mesterséges környezetében. Ez a fehér, a méz, a tisztaság, a tisztítás, tisztán tartás eszköze, féken tartja a burjánzó természetet. Megvéd, de el is szigetel, kiemel, de el is vakíthat. Tóth Menyhért sokszor hasonlította össze festészetét a földműveléssel, így könnyen elképzelhető, hogy a fehéritési eljárást a szobafestésből vonatkoztatta, emelte át a festészetbe, már művészi eszközzé téve azt.

Saját írásait, a róla szóló visszaemlékezéseket, tanulmányokat olvasva, szembeötlő, hogy nemcsak önvalómásaiban találhatunk rá jellemző kijelentéseket, mindenkinek van egy-két „Menyusi” mondata. Ezeket összeolvasva, sajátos szövegportrét kapunk, akár ha egy róla szóló vers szólalna meg. (Talán megbocsátható, ha a cél érdekében nem jelzem az idézetek lelőhelyeit.)

„a parasztnak is van álma!” „kétvállra a klasszikusokat!” „ilyet látok én otthon is. De hol van az, amelyiknek olyan íze van, hogy csak itt van? Csak magyar. Hát ezt akartam én egész életemben elfogni. És nekem ebben a föld segített mindig. Én fiatal korom óta elvégeztem mindig a földi munkát, és utána festettem. Ma is így van. Nem teszek különbséget a kétféle munka között. Ha a földön dolgozom, úgy érzem, szeretem a növényt, amit kapálok, gondozok, segítem, hogy felnőjön és kiteljesedjen, segítem a teljes élete felé!” – „nem vagyok naiv! Történelmi ember nem lehet naiv” „nem festeni mentem oda, hanem illatos füveket szedegetni” „apám-anyám a tenger!” „Hogy paraszt vagyok, attól érzem a tenger szárazát, a földjét, s éppen ezért a vizét is úgyabbul. A víz a legősibb lény!” „ki látott ilyen csodát, parasztot gatyában-kalap-

ban, szárnyasan!” „Szádon a vaspántot szavad örök lángja átégette” „Hagytam magamat minden erőszakkal szemben, akárcsak Gandhi.” „A fáknak és az állatoknak az az álmuk, hogy emberek lehessenek.” „ Ha fenn akarunk

Leányfej (1947)

maradni, a fákat barátainknak, társunknak kell tekintenünk, fel kell emelnünk őket az állatokhoz.” „Ez nem egy természet utáni imitatív dolog volt, hanem a parasztság világa. A múltunk annyira bennem élt, hogy le kellett festenem. A fejek nem modell után készültek, hanem csak úgy érzésből, emlékezetből. Némelyik nyers és tarka, de tükröznöm kellett sok hamis dolgot.” „Az ember a legteljesebb sugárzás, állandó adó.” „A középkorban a kiváló embert, a szentet úgy ábrázolták, hogy glória volt a feje körül. Én rájöttem, hogy nem az emberen kívül van ez az értékes sugárközpont, hanem az emberből magából sugárzik. Naparca van minden embernek...”

„Elindul valami, mozog, fejlődik, és egyszerre azt mondja, hogy kész. Kikíváncozik festményben, versben, Szoborban.”

Szeretett beszélni, sőt írni is, és amit mondott, abból láthatjuk, hogy nem véletlenül alkotott, sokat gondolkodott, elmélkedett mindazon, amit képpé formált. Szavai bizonyítják, nem különködni, elzárni akarta magát a hétköznapi élettől, az emberektől, a közönségtől, gomolygó, sejtelmes, vagy éppen nagyon is egyszerű, gyermeki képeivel! Igyekezett azokat megmagyarázni, megértetni mindenkivel, és mintha ezért mesélt volna róluk szívesen oly sokat.

Tóth Menyhért későn vált elismertté, és elsősorban festőként, grafikáival, festményeivel szerzett nevet magának. Alkotómunkájához azonban a szobrászat és a költészet is hozzátartozott. A 2010-es kaposvári kiállítás és az ez alkalomból kiadott album arra törekedett, hogy egységes és teljes képet adjon erről a kivételes életműről. A szobrok is elnyerték méltó helyüket. Kiderült, nem melléktermékei a grafikái, festői alkotás folyamatának. Tovább magyarázzák, értelmezik azt a világot, amit a festő a síkra vetítve jelenített meg. Plasztikát adnak a pontnak, a vonalnak, felderítik a képek rejtett, harmadik dimenzióját is.